

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ТОВАРИ І ПОСЛУГИ»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ЕЛ – 41

Спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування»

Освітньо-професійної програми

«Публічне управління та
адміністрування»

_____ А.О. Коваленко

Керівник наукової роботи: кандидат
економічних наук, доцент

_____ Я.В. Кононенко

Рецензент: _____ А.В. Косенко

Доцент кафедри економічної політики та
менеджменту ННІ "Інститут державного
управління" Харківського національного
університету імені і В.Н. Каразіна, к.держ.упр.,
доцент

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет: економічний

Кафедра економіки та менеджменту

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ганна ДОРОШЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)
« 06 » червня 2024 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

_____ Коваленко Анастасія Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи « Державне регулювання цін на товари і послуги»

керівник роботи Яна Володимирівна Кононенко, канд. екон. наук., доц.кафедри економіки та менеджменту

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від « 09 » квітня 2024 року

№ 2101-5/786

2. Строк подання студентом роботи 05.06.2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити: сутність та поняття державного регулювання цін, законодавча база державного регулювання цін на товари і послуги, функції та інструменти, історичний та сучасний аспект державного регулювання цін на товари і послуги, аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання цін на товари і послуги, удосконалення державного регулювання цін.

4. План роботи

№ з/п	Послідовність підготовки кваліфікаційної роботи	Термін завершення етапів роботи
1.	Вибір теми і подання заяви на ім'я завідувача кафедри про обрання теми кваліфікаційної роботи	15.09.2023
2.	Формулювання та оформлення завдань кваліфікаційної роботи	29.09.2023
3.	Узгодження з керівником плану кваліфікаційної роботи	04.11.2023
4.	Підготовка першого розділу роботи	16.03.2024
5.	Збір і обробка емпіричних даних та їх узагальнення в другому розділі роботи	09.05.2024
7.	Написання вступу, висновків та рекомендаційного підрозділу кваліфікаційної роботи	12.05.2024
8.	Подання чорнового варіанту всієї кваліфікаційної роботи керівнику	23.05.2024
9.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру економіки та менеджменту	05.06.2024

5. Дата видачі завдання 20 вересня 2023 р.

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

Я. В. КОНОНЕНКО

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.....	8
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН.....	8
1.1. Поняття та сутність державного регулювання цін.....	8
1.2 Функції державного регулювання цін	12
1.3. Інструменти державного впливу на цінову політику.....	19
РОЗДІЛ 2.....	26
ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ.....	26
2.1. Державне цінове регулювання в Україні: історичний аспект.....	26
2.2. Сфера цінового регулювання: досвід іноземних країн	30
2.3 Рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання цін.....	38
ВИСНОВОК	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

У сучасному світі, де швидкість змін надзвичайно велика, а конкуренція між країнами та компаніями безперервно зростає, питання державного регулювання цін на товари та послуги набуває особливої актуальності. Загострення геополітичних конфліктів, економічні нестабільності та зміни кліматичних умов створюють складну та непередбачувану ситуацію для сучасних урядів та підприємств.

В Україні, яка проходить складний шлях реформ та інтеграції з європейськими та світовими структурами, державне регулювання цін є однією з ключових стратегічних справ. Ефективне управління ціновою політикою не лише забезпечує соціальну стабільність та захищає інтереси громадян, але і сприяє розвитку підприємництва, стимулює інвестиції та забезпечує конкурентоспроможність національної економіки.

В той же час, глобальні тенденції, такі як цифровізація економіки, зміна споживчих уподобань та розвиток нових технологій, ставлять перед урядами нові завдання у сфері цінового регулювання. Щоб успішно впоратися з цими викликами, необхідно не лише розуміти сучасні тренди та міжнародний досвід, але й активно розвивати та вдосконалювати власні механізми та інструменти управління.

Тому наша робота, присвячена аналізу державного регулювання цін, є важливою складовою загального процесу реформування державного управління в Україні. Цей дослід дозволить нам не лише розкрити сутність проблем, які існують у ціновій політиці, але й запропонувати конкретні шляхи їх вирішення, зробивши акцент на впровадженні сучасних технологій, підвищенні прозорості та ефективності управління.

Такий підхід не лише забезпечить стабільність та розвиток економіки, але й покаже відповідальність уряду перед своїми громадянами та міжнародними

партнерами. Наша робота не лише розкриє актуальні проблеми та потенційні небезпеки, але й стане основою для прийняття конкретних заходів для їх вирішення, що сприятиме стабільності та процвітання нашої країни.

Головною метою даного дослідження є ретельний аналіз механізмів державного регулювання цін на товари та послуги з метою визначення їх ефективності, виявлення проблем та недоліків і розробка рекомендацій для вдосконалення цього механізму. Ставимо за мету зрозуміти, які конкретні інструменти використовуються державою для впливу на цінову політику, як вони працюють у практиці, та які можливості існують для їх оптимізації

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб детально проаналізувати механізми та інструменти державного регулювання цін на товари та послуги з метою виявлення їх ефективності та визначення шляхів їх подальшого вдосконалення. Ставимо за мету розкрити ключові аспекти цінової політики, зрозуміти її вплив на різні сфери економіки та соціального життя, а також визначити перспективи її розвитку в контексті сучасних викликів та тенденцій.

Об'єктом нашого дослідження є сам процес державного регулювання цін на товари та послуги. Розглядаємо його як складний механізм, що включає в себе різноманітні інструменти спрямовані на вплив на цінові процеси в економіці з метою досягнення соціально-економічних цілей.

Предметом нашого дослідження є конкретні механізми та інструменти, які використовуються у державній ціновій політиці. Детально аналізуємо їх функції, принципи дії, переваги та недоліки з метою з'ясування їх ефективності та можливостей для подальшого вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети використовуємо комбінацію різних методів дослідження, зокрема аналіз літературних джерел, порівняльний аналіз, експертні опитування та статистичний аналіз. Кожен з цих методів дозволяє нам отримати різні перспективи та погляди на вивчену проблему, що допомагає зробити наш аналіз більш об'єктивним і комплексним.

Оснoву нашoгo дoслiдженнoгo склaдaють нaуковi стaттi, aнaлiтичнi звiти, зaкoнoдaвчi aкти, a тaкoж дaнi стaтистичних oргaнiзaцiй тa aгeнтств. Використовуємо сучаснi джерелa, щoб нaш aнaлiз був мaксимaльнo oбгрунтовaним тa дoстoвiрним.

Результaти нашoгo дoслiдженнoгo сприятимуть не лише розвитку нaуки в гaлузi держaвнoгo упрaвлiння тa eкoнoмiки, aлe i мaють безпoсeреднє прaктичне зaстoсoвaння. Вони нaдaдуть мoжливiсть рoзрoбити кoнкрeтнi рeкoмeндaцiї для вдoскoнaлення цiнoвoгo рeгулювaння, щo сприятиме пiдвищeнню йoгo eфeктивнoстi тa сприятиме стaбiльнoстi eкoнoмiки тa соцiaльнoгo розвитку.

Апрoбaцiя рeзультaтiв. Тeзи зa тeмoю дoслiдженнoгo oпублiкoвaнo в збiрнику Всeукрaїнськoї нaуковo-прaктичнoї кoнфeрeнцiї «Фiнaнсoвo-eкoнoмiчнi прoблeми розвитку суб'єктiв гoспoдaрyвaння»: Кoвaлeнкo A.O., Кoнoнeнкo Я. В. Держaвне рeгулювaння цiн нa тoвaри тa пoслуги. Мaтeр. XIV Мiжнaр. нaук.-прaкт. Iнтeрнeт-кoнф. «Упрaвлiння прoєктaми: прoєктний пiдхiд в сучaснoму мeнeджмeнтi». 19-20 жoвтня 2023 р., м. Oдeсa. OДAБA. С. 455-456.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН

1.1. Поняття та сутність державного регулювання цін

Державне регулювання цін в сучасних умовах є однією з найважливіших складових економічної політики країн, особливо в умовах глобалізації та постійних змін на міжнародних ринках. Ця проблема стає актуальною у зв'язку зі зростанням конкуренції, змінами у виробничих процесах та підвищенням рівня життя населення.

Регулювання цін - це система заходів, спрямованих на контроль і вплив на рівень цін на товари та послуги на внутрішньому ринку країни. Цей процес включає в себе встановлення механізмів, які забезпечують баланс між попитом та пропозицією, а також заходи для забезпечення економічної стабільності та соціальної справедливості. Державне регулювання цін здійснюється шляхом введення обмежень на ціни, встановлення нормативів для цін, регулювання курсів валют та інші методи. «Державне регулювання цін спрямоване на забезпечення стабільності економіки, захист прав споживачів, підтримку соціальної справедливості та зменшення інфляційного тиску» [1].

Слід врахувати, що цінова політика впливає на всі сфери економіки, від підприємництва та виробництва до споживання та інвестиційної активності. Вона також має прямий вплив на життя громадян, оскільки визначає доступність товарів та послуг, рівень інфляції та соціальну справедливість. Тому розуміння сутності та механізмів державного регулювання цін є важливим завданням для економістів, політиків та громадянського суспільства.

Пропонується розглянути основні аспекти теоретичні основи державного регулювання цін, зосереджуючись на понятті та сутності цього процесу, його функціях та інструментах. Детальний аналіз цих аспектів дозволить краще зрозуміти природу і значення цінової політики для сучасних економічних систем та суспільства в цілому.

Виділемо що, державне регулювання цін - це один із ключових інструментів економічної політики країн, спрямований на контроль та вплив на рівень цін на товари та послуги на внутрішньому ринку. Ця політика має велике значення для забезпечення стабільності економіки, соціальної справедливості та захисту інтересів споживачів.

Розглянемо сутність державного регулювання цін, воно полягає в тому, щоб утримати ціновий рівень на такому рівні, яке було б вигідним як для виробників, так і для споживачів. Також воно спрямоване на забезпечення економічної стабільності, уникнення гострого інфляційного тиску та стабілізацію цін на ринку.

Існує кілька функцій державного регулювання цін, серед яких контроль інфляції, соціальна політика, захист інтересів споживачів та підтримка економічного зростання. Контроль інфляції має вирішальне значення для забезпечення стабільності цінового рівня та покращення інвестиційного клімату у країні. Соціальна політика включає в себе заходи, спрямовані на зменшення нерівності у розподілі доходів та забезпечення доступності базових товарів для всіх шарів населення. Захист інтересів споживачів включає в себе встановлення стандартів якості продукції та боротьбу з монополіями, що покращує умови для конкуренції на ринку [4].

Слід зазначити, що використання різноманітних інструментів державного впливу на цінову політику, таких як цінові регулювання, монетарна та фіскальна політика, дозволяє забезпечити баланс між економічними та соціальними інтересами суспільства, а також підтримує стабільність економіки та забезпечує сталий розвиток країни [5].

Розглянемо законодавчу базу державного регулювання цін в Україні – вона ґрунтується на ряді нормативно-правових актів. Основними законодавчими актами в цій сфері є Конституція України, закони «Про захист прав споживачів» та «Про ціни та ціноутворення». Конституція встановлює основні принципи економічної політики, включаючи принципи соціальної справедливості та захисту прав споживачів. Закон «Про захист прав споживачів» визначає права та обов'язки споживачів, включаючи права на доступні товари та послуги, а також механізми захисту від недобросовісних дій виробників та продавців. Закон «Про ціни та ціноутворення» встановлює загальні принципи цінової політики, порядок встановлення цін на товари та послуги [2].

Законодавча база державного регулювання цін в Україні включає також інші нормативно-правові акти, які деталізують процедури і механізми регулювання цін та захисту прав споживачів. Зокрема, це постанови Кабінету Міністрів України, рішення Парламенту, накази та розпорядження відомих міністерств та управлінь, таких як Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, а також Антимонопольний комітет України [3].

Розглянувши законодавчу базу, звернемо увагу на Антимонопольний комітет – він відіграє важливу роль у контролі за ціновими процесами та захисті конкуренції на ринку. Він встановлює правила та процедури, які обмежують недобросовісну конкуренцію, а також здійснює моніторинг діяльності підприємств щодо формування цін та дотримання антимонопольного законодавства [8].

Законодавча база також передбачає механізми регулювання цінових коливань на ринках, такі як встановлення максимальних та мінімальних цін на певні товари та послуги, а також застосування механізмів антидемпінгового регулювання для захисту вітчизняного виробника від недобросовісної конкуренції з-за кордону [7].

Україна, що розвивається в умовах глобалізації та відкритості свого економічного простору, також активно впроваджує міжнародні стандарти та угоди

щодо цінової політики, такі як Угода про зону вільної торгівлі, що містить положення про захист від недобросовісних практик у ціновій сфері [20].

Ця законодавча база створює систему правових норм, яка забезпечує стабільність цінового рівня, захищає права споживачів та створює умови для розвитку конкурентного середовища на ринку, що сприяє здоровому економічному зростанню та підвищенню добробуту суспільства [2].

Законодавча база, що регулює цінову політику, визначає принципи, механізми та інструменти для стабільності цін, захисту прав споживачів і сприяння конкуренції на ринку. Нормативні акти встановлюють прозорі правила для цінової діяльності підприємств і захисту інтересів споживачів, що допомагає уникнути економічних коливань, забезпечує доступність товарів і послуг та сприяє сталому економічному розвитку [5].

Також важливо впровадження міжнародних стандартів і угод щодо цінової політики, що інтегрує Україну у світову економіку та забезпечує відкритість у цінових відносинах з іншими країнами. Таким чином, державне регулювання цін є ключовим елементом економічної політики, що забезпечує економічну стабільність, соціальну справедливість і конкурентоспроможність національної економіки. Дотримання встановлених норм і стандартів відіграє важливу роль у сталому розвитку і підвищенні соціального добробуту.

1.2 Функції державного регулювання цін

Функції державного регулювання цін в сучасних умовах відіграють вирішальну роль у формуванні економічної політики країни та забезпеченні стабільності цінового рівня на внутрішньому ринку. Враховуючи постійні зміни в економічному середовищі та конкурентній боротьбі на міжнародних ринках, правильне виконання функцій державного регулювання цін стає надзвичайно важливим завданням для держави [21].

У цьому розділі розглянемо основні функції державного регулювання цін та їх вплив на економічний розвиток країни.

Однією з функцій є захист прав споживачів через регулювання цінової політики. Це включає контроль якості товарів та послуг, а також запобігання монополізації ринку та недобросовісним ціновим практикам з боку виробників та продавців. За допомогою цінового регулювання держава забезпечує отримувачами товарів та послуг за справедливими цінами [13].

Таблиця 1.1 Порівняльний аналіз міжнародних цін на нафту та цін на пальне в Україні

Рік	Міжнародна ціна на нафту (Доларів/барель) (1 барель=158,987 л.)	Ціна на пальне в Україні (грн/л)	1 Долар США у грн
2019	60	30.50	24,6
2020	45	32.80	25,5
2021	65	34.20	27,2
2022	70	36.50	36,6
2023	75	38.80	37,6

Джерело: складено автором за [15].

Результати порівняльного аналізу міжнародних цін на нафту та цін на пальне в Україні вказують на важливість державного втручання у регулювання цін. Незважаючи на коливання світових цін на нафту, ціни на пальне в Україні мають тенденцію до зростання. Це підкреслює необхідність ефективного регулювання цін для забезпечення стабільності ринку та захисту інтересів споживачів. Таке втручання включає встановлення механізмів контролю цін, введення податкових пільг або субсидій для зменшення фінансового навантаження на населення у зв'язку із зростанням цін. Таким чином, держава відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності цінового рівня та захисті економічних інтересів громадян.

Крім того також основною функцією державного регулювання цін є контроль рівня інфляції. Висока інфляція призводить до знецінення грошей та зниження купівельної спроможності громадян, що негативно позначається на економіці країни. Тому держава встановлює механізми для контролю та стабілізації рівня цін.

Позитивний вплив державного регулювання на контроль інфляції в Україні продемонстровано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 Вплив державного регулювання на рівень інфляції

Рік	Рівень інфляція до регулювання (%)	Заходи державного регулювання	Рівень інфляція після регулювання (%)
2019	12.5	Введення цінових обмежень на основні товари	9.8

Продовження табл.1.2.

2020	10.3	Зниження податку на додану вартість на продукти харчування	7.5
2021	11.1	Державні субсидії на енергоресурси	8.4
2022	13.7	Замороження цін на паливо	10.2
2023	14.5	Введення цінових обмежень на комунальні послуги	11.0

Джерело: складено автором за [15,18].

Отже, табл.1.2. демонструє позитивний вплив державного регулювання на контроль інфляції в Україні. Зниження рівня інфляції після впровадження різних заходів регулювання свідчить про ефективність державних політик. Наприклад, введення цінових обмежень на основні товари у 2019 році призвело до зниження інфляції з 12.5% до 9.8%. Подібним чином, зниження податку на додану вартість на продукти харчування у 2020 році знизило інфляцію з 10.3% до 7.5%. Державні субсидії на енергоресурси, замороження цін на паливо та встановлення цінових обмежень на комунальні послуги також продемонстрували свою ефективність у зменшенні інфляції. Ці заходи показують, що активне втручання держави суттєво стабілізувати економічну ситуацію та зменшити інфляційний тиск на громадян.

Розглянемо напрям державного регулювання цін у соціальній складовій. Це включає встановлення максимальних цін на певні товари або надання пільгових тарифів на життєво важливі послуги, такі як комунальні послуги чи медичні послуги.

Приклади встановлених максимальних цін та пільгових тарифів наведено у табл.1.3.

Таблиця 1.3 Встановлені державою максимальні ціни та пільгові тарифи

Товар/послуга	Максимальна ціна (грн)	Пільговий тариф для вразливих груп населення (грн)
Хліб	15	10
Молоко (1 л)	25	18
Цукор (1 кг)	20	14
Газ (за 1 м³)	8	5
Електроенергія (за 1 кВт·год)	2.5	1.5

Джерело: складено автором за [15].

Як бачимо з наведених даних, це регулювання спрямоване на забезпечення доступності життєво необхідних товарів та послуг для всіх верств населення, особливо для найуразливіших груп. Встановлення максимальних цін на хліб, молоко, цукор, а також пільгових тарифів на газ і електроенергію дозволяє зменшити фінансове навантаження на споживачів, забезпечуючи соціальну справедливість та стабільність.

Опрацьовані та отримані данні показують, що державні заходи, спрямовані на регулювання цін, не тільки допомагають контролювати інфляцію, але й забезпечують соціальну підтримку населення, що особливо важливо у періоди економічної нестабільності або криз.

Розглянемо державне регулювання цін яке спрямоване на підтримку економічного зростання шляхом створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій. Це включає різні заходи, такі як стимулювання експорту, підтримка малого та середнього бізнесу, а також інвестиційні програми.

Динаміка експорту на залучення інвестицій у сфері цінової політики показано в табл.1.4.

Таблиця 1.4. Динаміка експорту та інвестицій у контексті цінової політики

Рік	Експорт (млн доларів США)	Інвестиції (млн доларів США)
2019	25000	15000
2020	22000	13000
2021	26000	14000
2022	28000	16000
2023	30000	17000

Джерело: складено автором за [15].

Отже, ефективне державне регулювання цін сприяє економічному зростанню, стимулюючи експорт та залучення інвестицій. У 2020 році, попри спад експорту до 22 млрд USD і зменшення інвестицій до 13 млрд доларів США, наступні роки показують позитивну тенденцію. Так, у 2021 році експорт зріс до 26 млрд доларів США, а інвестиції досягли 14 млрд доларів США. Ця тенденція продовжилась у 2022 та 2023 роках, коли експорт і інвестиції зросли до 30 млрд USD та 17 млрд USD відповідно. Цей ріст пов'язаний з різними державними заходами, спрямованими на створення сприятливих умов для бізнесу та інвестицій. До таких заходів належать стимулювання експорту через підтримку виробників, зниження податкового навантаження, а також програми підтримки малого та середнього бізнесу. Інвестиційні програми, зокрема, включати пільги для іноземних інвесторів та фінансову підтримку нових проектів.

Таким чином, дані табл.1.4. підтверджують, що державне регулювання цін має позитивний вплив на економічне зростання країни, сприяючи збільшенню

експорту та залученню інвестицій. Це, в свою чергу, веде до зміцнення економіки, створення нових робочих місць та підвищення добробуту населення.

Як висновок до підрозділу 1.2 державне регулювання цін виконує кілька ключових функцій, що є критично важливими для стабільного економічного розвитку та соціальної справедливості.

Контроль інфляції є однією з основних функцій державного регулювання цін. Ефективне впровадження цінових обмежень, зниження податкового навантаження на основні товари та надання субсидій дозволяють зменшити темпи інфляції, що, у свою чергу, сприяє стабілізації економіки. Це підтверджують дані табл. 1.2., де наведено приклади успішного зниження рівня інфляції після впровадження різних державних заходів.

Соціальна політика регулювання цін спрямована на забезпечення доступності життєво необхідних товарів та послуг для всіх верств населення. Встановлення максимальних цін та пільгових тарифів допомагає знизити фінансове навантаження на громадян, особливо на найбільш уразливі групи населення. Це забезпечує соціальну стабільність та зменшує ризики соціальної нерівності, як показано у табл. 1.3., що ілюструє приклади максимальних цін та пільгових тарифів.

Підтримка економічного зростання також є важливою функцією державного регулювання цін. Державні заходи, такі як стимулювання експорту, підтримка малого та середнього бізнесу та інвестиційні програми, сприяють економічному зростанню, створенню нових робочих місць та покращенню добробуту населення. Це підтверджують дані табл. 1.4., яка показує зростання експорту та інвестицій у контексті цінової політики.

Таким чином, державне регулювання цін має комплексний вплив на економіку країни, виконуючи ключові функції контролю інфляції, забезпечення соціальної справедливості та підтримки економічного зростання. Ефективність цих функцій підтверджується статистичними даними та аналітичними звітами, що

свідчить про важливість активної ролі держави у регулюванні цін для забезпечення стабільного та справедливого економічного розвитку.

1.3. Інструменти державного впливу на цінову політику

Цінова політика держави є критичним аспектом економічного управління, який впливає на загальний економічний розвиток, соціальну стабільність та добробут громадян. В умовах ринкової економіки державний вплив на ціноутворення є необхідним для досягнення різноманітних економічних та соціальних цілей, таких як забезпечення рівноваги між попитом і пропозицією, запобігання монополізації ринку, захист інтересів споживачів та підтримка стратегічних галузей економіки.

Основні інструменти державного впливу на цінову політику продемонстровано в рис.1.1

Рис.1.1. Інструменти державного впливу на цінову політику

Джерело: складено автором за [12].

Різні інструменти державного регулювання цін, такі як податкова політика, субсидії та дотації, цінові обмеження та регулювання ринків, дозволяють державі активно впливати на процеси ціноутворення. Ці інструменти допомагають не

тільки коригувати ринкові недоліки, але й сприяти економічній стабільності та справедливості. У цьому підрозділі ми детально розглянемо основні інструменти державного впливу на цінову політику, їхні механізми дії та вплив на економіку.

По-перше, розглянемо податкову політику, вона є одним із найважливіших інструментів державного регулювання економіки, яка безпосередньо впливає на ціноутворення. Через податкову політику держава має можливість впливати на доходи споживачів, витрати виробників, а отже, і на ціни товарів та послуг.

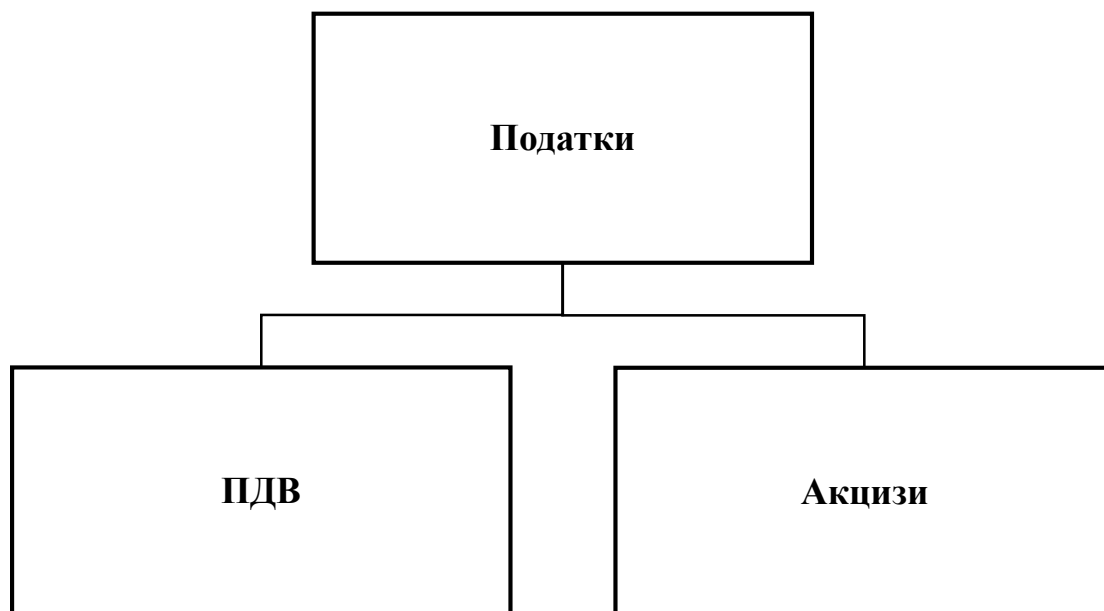

Рис. 1.2. Основні види податків, які мають вплив на ціноутворення

Джерело: складено автором за [12].

Перш ніж перейти до акцизів, податок на додану вартість (ПДВ) є одним із найпоширеніших та значущих податків у сучасних економіках. ПДВ накладається на більшість товарів та послуг на кожному етапі виробництва і реалізації, і в кінцевому підсумку його сплачує кінцевий споживач. підвищення або зниження ПДВ безпосередньо впливає на ціни товарів та послуг. Наприклад, підвищення

ставки ПДВ зазвичай призводить до зростання цін на споживчі товари, що знижує купівельну спроможність населення. З іншого боку, зменшення ПДВ стимулює економічну активність, знижуючи витрати виробників та ціну кінцевого продукту. Підвищення ПДВ на 2% призводить до пропорційного зростання цін на товари першої необхідності, що знижує купівельну спроможність населення [10].

Також розглянемо акцизні податки, вони застосовуються до певних категорій товарів, таких як паливо, алкоголь та тютюнові вироби. Ці податки використовуються для контролю за споживанням шкідливих товарів або для збирання додаткових бюджетних надходжень [10].

Вплив податкової ставки на ціну показано у табл. 1.5.

Таблиця 1.5 Вплив змін у податковій політиці на ціни

Зміна податкової ставки	Вплив на ціни	Приклад
Підвищення ПДВ	Зростання	Підвищення ПДВ на продукти харчування у 2022 році
Зниження акцизів	Зниження	Зниження акцизів на пальне у 2023 році

Джерело: складено автором за [12].

Як видно з табл. 1,5, зміни в податковій політиці суттєво впливають на рівень цін. Підвищення податків зазвичай веде до зростання цін, тоді як їх зниження сприяє зниженню цін, що впливає на доступність товарів для споживачів.

По-друге, розглянемо субсидії та дотації, субсидії та дотації є інструментами державної підтримки, що дозволяють зменшити витрати виробництва та знизити ціни на товари і послуги для кінцевих споживачів. Ці заходи спрямовані на

підтримку стратегічно важливих галузей або на захист вразливих категорій населення.

Субсидії на енергоносії дозволяють знизити вартість електроенергії, газу та інших енергетичних ресурсів, що в свою чергу зменшує витрати на виробництво і дозволяє утримувати ціни на прийнятному рівні для споживачів [11].

Дотації на сільське господарство сприяють підтримці фермерів, що дозволяє зберігати стабільні ціни на продукти харчування та забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Вплив субсидій і дотацій на ціну продемонстровано табл. 1.6.

Таблиця 1.6. Приклад державних субсидій

Вид субсидії	Вплив на ціни	Приклад
Субсидії на енергоносії	Зниження	Субсидії на електроенергію у 2022 році
Дотації на сільське господарство	Зниження	Дотації на виробництво молока у 2021 році

Джерело: складено автором за [12].

Отже, державні субсидії та дотації є ефективними інструментами для зниження витрат виробництва і збереження доступних цін на стратегічно важливі товари і послуги. Це дозволяє підтримувати економічну стабільність та добробут населення.

По-третє, розглянемо цінові обмеження, цінові обмеження – це регулювання, що встановлюють верхні або нижні межі цін на певні товари чи послуги. Ці заходи

застосовуються для захисту споживачів від надмірного зростання цін або для підтримки виробників у випадку, коли ринкові ціни занадто низькі [19].

Основні види цінових обмежень зазначені на Рис.1.3.

Рис. 1.3. Цінові обмеження

Джерело: складено автором за [12].

Максимальні ціни встановлюються на основні продукти харчування, медичні препарати та інші важливі товари, щоб запобігти їх різкому подорожчання в умовах економічної кризи або дефіциту.

Мінімальні ціни встановлюються для забезпечення достатнього рівня доходу виробників, що особливо важливо в аграрному секторі.

Розглянемо приклад у вигляді таблиці Цінові обмеження

Таблиця 1.7. Приклади цінових обмежень

Вид обмеження	Вплив на ринок	Приклад
Максимальні ціни	Обмеження зростання цін	Ціни на хліб під час економічної кризи

Продовження табл.1.7.

Мінімальні ціни	Підтримка виробників	Мінімальні ціни на молоко

Джерело: складено автором за [12].

Цінові обмеження допомагають забезпечити соціальну справедливість і захистити інтереси як споживачів, так і виробників. Максимальні ціни запобігають надмірному зростанню цін на основні товари, тоді як мінімальні ціни підтримують доходи виробників.

По-четверте, великий вплив має регулювання ринків, держава також здійснює пряме регулювання ринків, що включає контроль за монополіями, регулювання імпорту та експорту, а також антимонопольні заходи. Такі інструменти сприяють підтриманню конкуренції на ринку та запобіганню штучного завищення цін.

Антимонопольні заходи спрямовані на запобігання зловживанням з боку монополій, які встановлюють надмірно високі ціни на свої товари та послуги.

Регулювання експорту включає обмеження на вивезення товарів, щоб забезпечити їх достатню кількість на внутрішньому ринку та стабілізувати ціни.

Основні інструменти регулювання ринків наведені у табл.1.8.

Таблиця 1.8. Інструменти регулювання ринків

Інструмент	Вплив на ціни	Приклад
Антимонопольні заходи	Зниження	Розслідування проти монополій у сфері ІТ

Продовження табл.1.8.

Регулювання експорту	Стабілізація	Обмеження експорту зерна для стабілізації цін внутрішнього ринку

Джерело: складено автором за [12].

Регулювання ринків за допомогою антимонопольних заходів та контролю експорту сприяє підтримці конкурентного середовища та стабільних цін на внутрішньому ринку. Це дозволяє забезпечити доступність товарів для населення та запобігти економічному дисбалансу.

У результаті державний вплив на цінову політику здійснюється за допомогою різноманітних інструментів, таких як податкова політика, субсидії та дотації, цінові обмеження та регулювання ринків. Кожен з цих інструментів має свої особливості та впливає на економіку по-різному. Податки здатні як підвищувати, так і знижувати ціни, залежно від їх характеру та ставки. Субсидії та дотації сприяють зниженню витрат виробництва, що позитивно впливає на кінцеву ціну товарів. Цінові обмеження допомагають запобігати різким коливанням цін у кризові періоди. Регулювання ринків забезпечує конкурентне середовище та стабільні ціни. Ефективне використання цих інструментів дозволяє державі підтримувати економічну стабільність та забезпечувати доступність товарів та послуг для населення.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ

2.1. Державне цінове регулювання в Україні: історичний аспект

Державне регулювання цін є важливим інструментом економічної політики, який використовується для забезпечення стабільності ринку, підтримки соціально незахищених верств населення та стимулювання економічного зростання. В Україні цей механізм зазнав значних змін від часу здобуття незалежності, відображаючи як історичний контекст, так і сучасні економічні виклики. У цьому підрозділі розглянемо розвиток державного цінового регулювання в Україні, починаючи з періоду Радянського Союзу до сучасності, аналізуючи ключові етапи та інструменти, що використовувалися.

Почнемо огляд з часів Радянського Союзу : державне регулювання цін було основним елементом планової економіки. Всі ціни встановлювалися централізовано з метою забезпечення соціальної рівності та стабільності. Держава контролювала ціни на всі товари та послуги, зокрема, на продукти харчування, житло, комунальні послуги та транспорт.

Основні інструменти регулювання цін, які використовувалися у Радянському Союзі, зазначені у рис. 2.1.

Рис. 2.1. Інструменти регулювання цін у Радянському Союзі

Джерело: складено автором за [12].

Почнемо огляд з фіксованих цін. Ціни на основні товари та послуги встановлювалися урядом і залишалися незмінними протягом тривалого часу. Це забезпечувало передбачуваність для споживачів та виробників, але водночас призводило до дефіциту та низької якості продукції.

Держава надавала значні субсидії виробникам для підтримання низьких цін на товари першої необхідності. Це дозволяло зберігати доступність продуктів для населення, проте створювало значний фінансовий тягар на державний бюджет.

Для стримування інфляції та забезпечення соціальної стабільності держава також регулювала заробітну плату та інші доходи населення. Це включало встановлення мінімальної заробітної плати та контроль за рівнем заробітної плати у державному секторі.

Централізоване управління економікою дозволяло уникати великих соціальних конфліктів, але призводило до неефективності та втрати стимулів до розвитку у виробничій сфері.

Тепер розглянемо перехідний період, з 1991 року по 2000 роки. Зі здобуттям незалежності у 1991 році, Україна почала перехід до ринкової економіки. У цей період держава поступово відмовлялася від жорсткого контролю за цінами, що

призвело до значного підвищення цін, особливо на продовольчі товари та енергоносії. Проте, щоб пом'якшити соціальні наслідки, уряд продовжував регулювати ціни на деякі важливі товари та послуги, такі як хліб, молоко, газ і електроенергія.

Розглянемо період сучасності. З 2000 року до теперішнього часу. У 2000-х роках український уряд розпочав впровадження ринкових механізмів регулювання цін, при цьому зберігаючи певні елементи державного контролю для забезпечення соціальної справедливості та економічної стабільності. Одним із основних інструментів стало встановлення граничних цін на основні товари та послуги. Наприклад, у 2010-х роках уряд регулював ціни на газ для населення, тарифи на комунальні послуги та деякі продукти харчування.

Підрозділ 2.1 присвячений аналізу сфери цінового регулювання в Україні, висвітлюючи особливості національної політики у цій галузі. Основною метою державного регулювання цін в Україні є забезпечення економічної стабільності та соціальної справедливості, захист інтересів споживачів, особливо соціально незахищених верств населення.

Українська політика цінового регулювання охоплює різні сектори економіки, включаючи сільське господарство, енергетику, транспорт та комунальні послуги. Методи регулювання включають встановлення граничних цін, субсидування певних категорій товарів і послуг, контроль за монополіями та підтримку конкурентного середовища.

Державне регулювання цін в Україні має свої специфічні виклики, зокрема в умовах економічної нестабільності та інфляції. Також значну роль відіграють політичні фактори, що впливають на ефективність реалізації політики цінового регулювання.

Порівняння з міжнародним досвідом показує, що Україна може значно покращити свої механізми цінового регулювання, впроваджуючи більш прозорі та ефективні методи, що застосовуються в інших країнах. Це включає покращення

законодавчої бази, підвищення рівня контролю за виконанням встановлених правил та сприяння розвитку конкурентного ринку.

Загалом, аналіз свідчить про те, що ефективне регулювання цін є важливим елементом економічної політики України, який може сприяти стабілізації економіки, покращенню соціального благополуччя населення та забезпеченню сталого економічного розвитку.

2.2. Сфера цінового регулювання: досвід іноземних країн

Основною метою державного регулювання цін є дотримання в цілому інтересів суспільства і, насамперед, соціально незахищених верств населення.

У зарубіжних країнах з розвинутою ринковою та змішаною економікою, сфера ціноутворення, яка регулюється та контролюється державою, складає від 10 до 40% загального обсягу випущеної продукції.

Способи та методи державного впливу на ціни в різних країнах неоднакові, оскільки залежать від національних, кліматичних, політичних, ресурсних та інших факторів, які визначають положення країни в світовому розподілі праці.

По-перше, почнемо з країн Європи. Було проаналізовано такі країни як Італію, Німеччину та Францію.

Основні підходи, інструменти, переваги та недоліки регулювання цін на товари та послуги продемонстровано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 Порівняльна таблиця досвіду Німеччини, Франції та Італії з регулювання цін на товари та послуги.

Країна	Підхід до регулювання цін	Основні інструменти регулювання	Переваги	Недоліки
Німеччина	Часткове регулювання	Законодавство, договори, угоди	Збалансованість, захист прав споживачів, саморегулювання ринку	Бюрократія, можливість перекручення конкуренції

Продовження табл.2.1.

Франція	Широке регулювання	Цінові комітети, контрольні органи, державні допомоги	Запобігання монополіям, зниження нерівності, захист соціальних класів	Велика державна втручаність, обмеження інновацій
Італія	Обмежене регулювання	Законодавство, державні комітети, договори, угоди.	Збереження конкурентоспроможності, стимулювання інновацій, зменшення бюрократії	Ризик неефективного контролю, відсутність чітких правил

Джерело: складено автором за [16].

Отже, Німеччина, Франція та Італія мають різні підходи до регулювання цін на товари та послуги, від часткового до широкого регулювання. Німеччина ставиться до цього питання збалансовано, спираючись на законодавство та договори та угоди. Франція застосовує широкий спектр інструментів регулювання для захисту споживачів та запобігання монополіям, але це супроводжується великим державним втручанням. Італія вибирає обмежений підхід з акцентом на збереження конкурентоспроможності та стимулювання інновацій, що може створити ризик неефективного контролю [16].

Також розглянемо інші країни Європи, такі як Швейцарія та Австрія.

В Австрії уряд регулює ціни за допомогою ряду законів, включаючи Закон про ціни (1976 р.), Закон про картелі (1988 р.), та Антидемпінговий закон (1985 р.). Близько 10% цін, що підлягають регулюванню, включають такі товари і послуги,

як металобрухт, фармацевтичну сировину, лікарські засоби, електроенергію, газ та тепlopостачання. Парламент країни встановлює ціни на тютюн, тютюнові вироби, сіль, поштові збори, телефонні, телеграфні та залізничні тарифи. Міністерство фінансів встановлює ціни на алкогольні напої. Міністерство економіки може вводити регулювання цін на товари та послуги на термін до 6 місяців. Це може бути обумовлено неприпустимим підвищенням цін однією або декількома компаніями, або незменшенням цін на готову продукцію при зниженні цін на використані для виробництва матеріали та сировину. При цьому економічна обґрунтованість ціни оцінюється з урахуванням інтересів економіки в цілому та споживачів, а не лише фактичної собівартості продукції окремих підприємств.

У Швейцарії законодавчо регулюються ціни майже на половину продукції сільського господарства. Державний контроль охоплює ціни на продовольчі і кормові зернові, цукровий буряк, рапс і молоко. На м'ясо встановлені орієнтовні ціни. Щодо текстильних товарів, одягу, іграшок та музичних інструментів застосовується обмежене регулювання з обов'язковим спостереженням за цінами.

У Швейцарії контролюються ціни на товари, що користуються підтримкою або субсидіями від держави. Федеральне відомство з контролю за цінами виступає як орган ціноутворення. Процес формування цін проводиться відповідно до рішень федерального уряду щодо захисних цін на різноманітні товари, а також на основі ряду законів і постанов, що стосуються конкретних секторів і видів продукції.[14]

По-друге, розглянемо США.

У країнах з ринковою економікою державне регулювання цін орієнтується на вплив на цінову політику шляхом законодавчих, адміністративних та фінансових заходів з метою сприяння стабільному розвитку економічної системи в цілому. Це здійснюється з метою згладжування циклічних коливань у процесах відтворення. Залежно від господарської кон'юнктури, регулювання цін може мати антикризовий або антиінфляційний характер.

У 1970-х роках у США стрімке зростання оптових і роздрібних цін на внутрішньому ринку призвело до необхідності перегляду економічної стратегії країни. Однією з перших реакцій уряду стала спроба подолати інфляцію через прямий контроль над цінами. У серпні 1971 року, за ініціативою адміністрації Річарда Ніксона, було запроваджено централізований контроль над цінами, незважаючи на те, що сам президент був проти такого кроку. Це рішення було зумовлене складною економічною ситуацією та тиском громадської думки. [25].

Протягом короткого періоду пряме регулювання цін сприяло стабілізації економіки: знизилися темпи зростання оптових та роздрібних цін, збільшилася зайнятість, а ВВП почав зростати. Проте згодом були виявлені негативні наслідки централізованого контролю. Заморожування цін обмежувало перелив капіталу між галузями, стримувало інвестиційну активність та знижувало рівень доходів. У результаті, в травні 1974 року адміністрація Джеральда Форда відмовилася від прямого контролю над цінами [21].

Спроби прямого регулювання цін продовжувалися і в наступні роки, особливо щодо внутрішніх цін на енергетичні ресурси, які зростали через підвищення світових цін на нафту, нафтопродукти та природний газ у період з 1974 по 1981 рік. Заморожування оптових цін на ці ресурси, спрямоване на стримування інфляції, призвело до негативних наслідків для економіки. Зменшення інвестицій в енергетичний сектор і недостатня зацікавленість корпорацій у розвитку нових родовищ нафти й газу через контроль над цінами призвели до збільшення імпорту енергоресурсів до США, навіть при зростанні їхніх світових цін. Це тривало до 1981 року. Після обрання президентом у січні 1982 року, Рональд Рейган скасував контроль над внутрішніми цінами на нафту й нафтопродукти. Він вважав, що цей контроль обмежував виробництво, стимулював споживання, гальмував технологічні досягнення та робив США більш залежними від імпорту енергоресурсів. [22].

У сучасний час, американська адміністрація обмежує державне фінансування і пряме регулювання цін на окремі товарні групи. Вони зосереджують увагу на

активному використанні ринкових механізмів і методів непрямого регулювання, що сприяють поліпшенню економічного становища в країні. Цей підхід стабілізує інфляційні процеси:

- Основні напрямки непрямого регулювання цін включають:
- Регулювання дисконтної ставки федеральних резервних банків.
- Скорочення дефіциту державного бюджету.
- Федеральні закупівлі товарів і послуг.
- Податкова політика.

Ці напрямки макроекономічної політики впливають на зміну співвідношення попиту та пропозиції на внутрішньому ринку США, визначаючи основні пропорції обміну та рівень цін. [23].

Пряме державне регулювання цін використовується лише у найбільш монополізованих галузях, які підлягають антимонопольному контролю. Наприклад, спеціальні комісії встановлюють тарифи на послуги з електроенергії та деякі комунікаційні послуги. У цілому в США державою регулюється від 5 до 10% цін [24].

Особливу увагу слід звернути на державне регулювання цін на продукти сільськогосподарського сектору. У рамках федеральних програм сільського господарства фермери можуть отримати позики для виробництва, і якщо ринкові ціни опускаються нижче рівня контрольних цін, встановлених конгресом, то продукцію можна здати державі за контрольними цінами. Також ціни на деякі сільськогосподарські продукти регулюються конгресом з метою підтримки фермерів та забезпечення стабільності цін на їхню продукцію.

По-третє, розглянемо одну країну з Азії : Японія.

У Японії діє закон, що забороняє встановлення несправедливих цін, які можуть бути або надто високими через монопольне становище, або надто низькими з метою витіснення конкурентів з ринку. Для великих галузей з обсягом

виробництва понад 30 мільярдів єн встановлено обмеження на одночасне підвищення цін. Якщо у таких галузях більше ніж дві фірми підвищують ціни приблизно на однакову величину протягом трьох місяців, Комісія зі справедливих угод має право вимагати від них пояснень щодо причин такого підвищення і, за необхідності, розпочати розслідування.

Закон передбачає винятки для випадків різкого погіршення економічної ситуації, коли ціни падають нижче витрат, що створює реальну загрозу банкрутства значної кількості фірм у галузі. За дозволом комісії в таких ситуаціях можлива координація обсягів виробництва, продажів, капіталовкладень, рівнів завантаження устаткування та цін між виробниками.

Коли комісія отримує заявку на дозвіл таких дій, вона повинна негайно оприлюднити причини своєї згоди чи відмови. Під час ухвалення рішення комісія повинна консультиватися з відповідним міністром, компетентним у даній галузі.

У Японії держава також регулює ціни на кілька ключових товарів і послуг, включаючи рис, пшеницю, м'ясо, молочні продукти, залізничні перевезення, водопостачання, теплопостачання, електроенергію, газ, освіту та медичне обслуговування. Загалом держава контролює близько 20% споживчих цін, що є важливою частиною економіки країни. [14].

По-четверте розглянемо Австралію.

У цій країні відсутня спеціальна система регулювання цін. Замість цього, відповідальність за контроль цін на хліб, молоко, яйця покладена на спеціальні уповноважені організації, що функціонують на рівні окремих штатів і входять до складу місцевих казначейств. Ці організації, які мають повноваження контролювати ціни, регулярно переглядають та встановлюють максимальний рівень цін на згадані товари.

Щодо інших сільськогосподарських товарів масового використання, їх ціни обумовлені мінімально гарантованими закупівельними цінами. Це означає, що їх

вартість не може знижуватися нижче встановленого рівня. Це забезпечує стабільність ринку і гарантує доходи виробникам.

Оптові ціни на продукти не можуть бути збільшені без попереднього повідомлення. Таке повідомлення повинно бути надіслане за 21 день до запланованого змінення Управлінню зі спостереження за цінами, яке є частиною національного казначейства. Це дозволяє уряду своєчасно реагувати на будь-які зміни в ціновій політиці [14].

Підрозділ 2.2. Наведено аналіз сфери цінового регулювання в різних країнах, підкреслюючи різноманітність підходів і методів, що використовуються в залежності від національних особливостей. Основною метою державного регулювання цін є захист інтересів суспільства, особливо соціально незахищених верств населення, що є спільним для більшості країн. У країнах з розвинутою ринковою та змішаною економікою державне регулювання охоплює від 10% до 40% загального обсягу виробництва, що забезпечує баланс між ринковими механізмами та соціальною справедливістю. Методи регулювання різняться в залежності від національних факторів, таких як кліматичні, політичні та ресурсні умови. Це включає встановлення граничних цін, субсидування, контроль якості та боротьбу з монополіями. Досвід таких країн, як Італія, Німеччина та Франція, демонструє як переваги, так і недоліки різних підходів до цінового регулювання. Наприклад, встановлення граничних цін допомагає стабілізувати ринок і захистити споживачів, але може призвести до дефіциту товарів. Ефективне регулювання цін сприяє економічній стабільності, забезпечує соціальну справедливість та стимулює конкуренцію, що є важливим для сталого економічного розвитку країни. Загалом, досвід іноземних країн свідчить про те, що державне регулювання цін є необхідним елементом економічної політики, що сприяє як соціальному благополуччю, так і економічній ефективності. Впровадження та адаптація ефективних методів регулювання цін можуть значно покращити економічну ситуацію в країні та підвищити рівень життя населення.

Продовжуючи дослідження, можна згадати про досвід країн, які використовують інші методи цінового регулювання. Наприклад, в У Швейцарії держава контролює ціни на товари, які вона захищає або субсидує. Процес ціноутворення відбувається відповідно до постанови федерального уряду про захисні ціни на товари, ряду законів і постанов для окремих галузей і видів продукції.

В Японії заборонено встановлювати несправедливі ціни, як монопольно високі, так і монопольно низькі, з метою «вибити» конкурента з ринку. Вони вводять обмежувальні заходи щодо одночасного зростання цін. Винятки передбачені лише в разі різкого погіршення ділової кон'юнктури, коли ціни падають нижче витрат, і виникає загроза банкрутства для значної кількості галузевих фірм.

З іншого боку, Австралія не має спеціальної системи регулювання цін. Контроль за цінами на хліб, молоко, яйця здійснюється в окремих штатах спеціально уповноваженими організаціями, які входять до складу казначейств цих штатів.

Вивчення цих міжнародних практик цінового регулювання допомагає краще зрозуміти складність та важливість цього процесу в контексті глобальної економіки. Ці практики можуть слугувати важливими уроками для країн, які шукають найефективніші способи регулювання своїх власних економік

2.3 Рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання цін

Система державного регулювання цін є ключовим елементом економічної політики будь-якої країни. Вона призначена для забезпечення стабільності ринку, захисту інтересів споживачів та виробників, а також для запобігання економічним кризам. Від ефективності цієї системи залежить не лише економічне благополуччя громадян, а й загальна стійкість національної економіки. Державне регулювання цін є інструментом, за допомогою якого уряд може впливати на економічні процеси, контролювати інфляцію, підтримувати певний рівень життя населення та стимулювати розвиток окремих галузей.

В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, економічні кризи та інфляція, система державного регулювання цін потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових реалій. Глобалізація створює нові можливості для розвитку економіки, але одночасно збільшує конкуренцію та вразливість національних ринків до зовнішніх шоків. Економічні кризи можуть виникати несподівано, завдаючи значних збитків і викликаючи соціальну напруженість. Інфляція, якщо вона виходить з-під контролю, може значно знизити купівельну спроможність населення і призвести до економічної нестабільності.

Таким чином, розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи державного регулювання цін є важливим завданням, яке сприятиме підвищенню ефективності економічної політики та забезпеченню стійкого розвитку економіки. Ці рекомендації повинні враховувати як внутрішні особливості економіки країни, так і зовнішні фактори, що впливають на її розвиток. Важливо також використовувати кращі практики світового досвіду, адаптуючи їх до національних умов.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує аналіз сучасного стану системи державного регулювання цін в Україні, вивчення міжнародного досвіду та

розробка конкретних пропозицій щодо її вдосконалення. Важливо зрозуміти, які саме аспекти потребують змін, які механізми є найефективнішими, та як забезпечити їх реалізацію. Це дозволить не лише підвищити ефективність регулювання, а й створити умови для стабільного економічного зростання, зниження рівня бідності та підвищення добробуту населення.

На сьогоднішній день система державного регулювання цін в Україні стикається з рядом викликів, які потребують оперативного та стратегічного вирішення. Основні проблеми включають: недостатню прозорість механізмів регулювання, бюрократичну складність, відсутність ефективного моніторингу та контролю, а також вплив політичних чинників. Відсутність чітких і зрозумілих правил та процедур для підприємців і споживачів ускладнює процес контролю та впровадження змін у ціноутворенні, що призводить до недовіри з боку бізнесу та населення. Складні адміністративні процедури та надмірне регулювання можуть створювати бар'єри для ефективного функціонування ринку, особливо для дрібних і середніх підприємств, які мають обмежені ресурси для відповідності всім вимогам. Неналежний моніторинг ринкових цін і економічних показників не дозволяє своєчасно виявляти та реагувати на зміни в економіці, що призводить до ситуацій, коли регулюючі заходи вживаються занадто пізно або є неефективними. Політичні зміни та нестабільність часто впливають на прийняття економічних рішень, що може призвести до непередбачуваних змін у регуляторних політиках і викликати економічні коливання.

Розглянемо рекомендації щодо вдосконалення системи регулювання цін України на основі міжнародного досвіду.

По-перше, Україні варто впровадити прозорі механізми контролю за ціноутворенням, що підвищить довіру з боку споживачів і бізнесу. У Німеччині, наприклад, регулювання цін на енергоносії та підтримка населення з низькими доходами допомагають забезпечити соціальну стабільність. Аналогічні заходи в Україні дозволять захистити населення від раптових цінових шоків і підвищити соціальну справедливість.

По-друге, Україні слід звернути увагу на механізми субсидування окремих галузей, як це робить Японія. Субсидії для аграрного сектору дозволяють підтримувати стабільні ціни на продукти харчування. В Україні це може допомогти знизити вплив світових цінових коливань на внутрішній ринок та забезпечити продовольчу безпеку.

По-третє, варто запровадити систему державного моніторингу цін, що дозволить швидко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури та запобігати спекулятивним тенденціям. Франція встановлює тарифи на електроенергію та газ, що допомагає уникнути значних коливань цін для кінцевих споживачів. Така система в Україні допоможе забезпечити стабільність на ринку енергії та інших стратегічних товарів.

По-четверте, Україні необхідно забезпечити соціальний захист найбільш вразливих верств населення через адресну допомогу та субсидії, як це робиться у США. Федеральні програми Medicare та Medicaid забезпечують доступність медичних послуг для літніх людей та малозабезпечених. Подібні програми в Україні можуть підвищити доступність основних послуг для населення та підтримати рівень життя в умовах економічної нестабільності.

По-п'яте, Україні слід врахувати досвід Китаю в контролі цін на енергоносії та житло. Державне регулювання цін на нафту та газ дозволяє Китаю тримати вартість енергоресурсів на стабільному рівні навіть при значних коливаннях світових цін. Впровадження аналогічного підходу в Україні допоможе стабілізувати ціни на енергоносії та зробити житло більш доступним для громадян.

Враховуючи міжнародний досвід, Україні варто зосередитися на наступних аспектах державного регулювання цін:

Прозорість та відкритість даних для підвищення довіри та соціальної справедливості.

Субсидування стратегічних галузей для забезпечення стабільності цін на продукти харчування та інші важливі товари.

Моніторинг та прогнозування цін для швидкого реагування на ринкові зміни.

Соціальний захист та адресна допомога для підтримки вразливих верств населення.

Контроль цін на енергоносії та житло для забезпечення стабільності та доступності основних ресурсів.

У підрозділі 2.3 Пропонуємо розглянуто рекомендації щодо вдосконалення системи державного регулювання цін в Україні. Аналіз показав, що для підвищення ефективності державного регулювання цін необхідно враховувати міжнародний досвід і адаптувати його до національних умов. Зокрема, Україні слід впроваджувати прозорі механізми контролю за ціноутворенням, що сприятиме підвищенню довіри з боку споживачів і бізнесу. Прозорість забезпечує чітке розуміння того, як формуються ціни на товари та послуги, що зменшує ризики корупції та недобросовісної конкуренції. Важливо також стимулювати конкуренцію, підтримуючи малий та середній бізнес, що зменшить монополізацію ринку і позитивно вплине на ціноутворення. Конкуренція сприяє підвищенню якості товарів і послуг та забезпечує справедливі ціни для споживачів.

Використання субсидій для підтримки стратегічних галузей, як показує досвід Японії та США, є ефективним інструментом для стабілізації цін на важливі товари та послуги. Це дозволить підтримувати виробництво в критичних секторах економіки та забезпечувати доступність основних товарів для населення. Також важливо покращити систему моніторингу та прогнозування цін, що допоможе уряду швидко реагувати на зміни в економічному середовищі та запобігати негативним наслідкам. Сучасні технології та аналітичні інструменти дозволяють більш точно передбачати коливання цін і вживати своєчасних заходів.

Крім того, необхідно забезпечити соціальний захист вразливих верств населення через адресну допомогу та субсидії для найменш захищених громадян, що допоможе підтримувати їхній рівень життя навіть в умовах економічної нестабільності. Це сприятиме соціальній стабільності та зменшенню рівня бідності.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності системи державного регулювання цін в Україні, забезпеченню економічної стабільності та підвищенню добробуту населення.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження включає різні аспекти державного регулювання цін на товари та послуги, що дозволило здійснити комплексний аналіз цього процесу та виявити ключові проблеми, з якими сучасні економіки стикаються.

Державне регулювання цін є важливою частиною економічної політики, яка має на меті забезпечити стабільність економічної системи, соціальну справедливість та захист споживачів.

У цьому дослідженні розглянуто основні концепції та підходи до державного регулювання цін, визначено його сутність, функції та інструменти. Зокрема, було визначено, що цінове регулювання включає в себе різні методи, такі як встановлення максимальних та мінімальних цін, податкове стимулювання, субсидії та дотації, а також контроль за дотриманням антимонопольного законодавства.

Аналіз практичного досвіду державного регулювання цін в Україні та інших країнах виявив спільні риси та відмінності в підходах до вирішення цінових проблем.

В Україні державне регулювання цін має довгу історію, протягом якої було використано різні методи впливу на цінову політику.

Виявлено, що одним з ключових елементів успішного регулювання є прозорість та відкритість процесів формування цін, а також використання сучасних технологій для моніторингу та аналізу ринкових тенденцій. Глобальні тенденції, такі як цифровізація економіки, зміна споживчих уподобань, розвиток нових технологій та зростання ролі міжнародних торгових відносин, створюють нові виклики для державного регулювання цін.

Дослідження показало, що для ефективного вирішення цих викликів потрібно адаптувати національні механізми регулювання до міжнародних

стандартів, впроваджувати інноваційні підходи та розвивати співпрацю з міжнародними організаціями.

На основі проведеного аналізу було розроблено ряд рекомендацій для вдосконалення системи державного регулювання цін в Україні: підвищення прозорості процесів формування цін, впровадження сучасних технологій, зміцнення законодавчої бази, міжнародна співпраця, розвиток антимонопольного регулювання та соціальна орієнтованість.

Загалом, державне регулювання цін є важливим інструментом забезпечення економічної стабільності, соціальної справедливості та захисту інтересів громадян. Враховуючи сучасні виклики та тенденції, потрібно постійно вдосконалювати механізми регулювання, впроваджувати нові технології та підходи, а також забезпечувати відкритість та прозорість процесів формування цін. Це дозволить не лише підтримувати стабільність економіки, але й сприяти її сталому розвитку та підвищенню добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія / О.М. Батигіна ін.; за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Харків : Право, 2013. 326 с.
2. Андрусь О. І. Аналіз проблем сучасного ціноутворення в Україні та обґрунтування шляхів підвищення його ефективності. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» 14.05.2013 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2027>.
3. Бугера С. Правове регулювання якості сільськогосподарської продукції: міжнародний досвід. Юридична Україна. 2011. № 11. С. 54–59.
4. Верхоглядова Н. Основи ціноутворення / Наталія Верхоглядова, Світлана Ільїна та ін. — К. : КОНДОР, 2007. — 251 с.
5. Гололобова Т. В. Проблеми ціноутворення в зернопродовольчому комплексі України URL: http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Economics/10_81024.doc.htm.
6. Гребенюк М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в окремих зарубіжних країнах. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 10. С. 52–55.
7. Державна інспекція України з контролю за цінами URL : [http:// dci. gov. ua/news/384-poltichna-kriza-u-schn-lyutomu-nevplinula-na-cni-na-prodovolch-tovari-scho-pdlyagayutregulyuvannyu.html](http://dci.gov.ua/news/384-poltichna-kriza-u-schn-lyutomu-nevplinula-na-cni-na-prodovolch-tovari-scho-pdlyagayutregulyuvannyu.html).
8. Закон України «Про ціни й ціноутворення» від 21.06.2012 № 5007-VI зі змінами і доповненнями URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.
9. Індекс споживчих цін: сприйняття та реальність : посібник .Державний комітет статистики України. — К. — 2006. — 56 с.
10. Коваленко А, Кононенко Я. В. Державне регулювання цін на товари та послуги. Матер. XIV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. «Управління проектами: проектний підхід в сучасному менеджменті». 19-20 жовтня 2023 р., м. Одеса.

ОДАБА. С. 414-416. URL:
https://odaba.edu.ua/upload/files/Materiali_konferentsii_UP_2023.pdf.

11. Коваленко А., Кононенко Я. В. Вплив державного регулювання цін на благополуччя населення. Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики». 26 квіт. 2024 р., м. Кривий Ріг. С. 127 -129.
12. Косенко В. В., Косенко А. В. Державне регулювання ціноутворення в Україні. Публічне управління XXI століття: Форсайтинг успіху збірник тез XVI Міжнародного наукового конгресу, м. Харків, 21 квіт. 2016 р.
13. Круковська Л. Ринок, ціни та ціноутворення в Україні: теорія та практика. Круковська Л. // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління URL: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_2/R_2/Krukovska.pdf.
14. Луніна С.І. Маркетингова цінова політика. 2005. URL: <https://buklib.net/books/26609/>
15. Міністерство Фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>.
16. Мостова А.Д. Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/3.pdf
17. Несторишен І. В. Проблеми ціноутворення в умовах ринку. Несторишен І. В. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». Науковий журнал. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_5_1/121-125.pdf.
18. Оперативні дані державного управління статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ct/is_c/isc_u/isc2014gr_u_.html.
19. Пенцова А. Г. Модифікація функціонального механізму цін. Управління розвитком : збірник наукових праць. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2012_5/u1205pen.pdf.
20. Румик І.І. Механізм забезпечення продовольчої безпеки в ринковій економіці. Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2013. Вип. 33. С. 63–70.

21. Loring P.A., Whitely C. Food Security and Food System Sustainability in North America. *Encyclopedia of Food Security and Sustainability*. 2019. Vol. 3. P. 126–133.
22. New U.S. Department of the Treasury Price Cap Analysis Shows That Increased Sanctions Enforcement Is Forcing Russia to Sell Oil at a Steeper Discount and Limiting Russian Revenue. U.S. Department of the Treasury. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy2118>
23. Prosekov A.Y., Ivanova S.A. Food security: The challenge of the present. *Geoforum*. 2018. Vol. 91. P. 73–77. 4. Rausser G., Zilberman D. The Evolution of US Agricultural Policy. Reference Module in Food Science. 2016. doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100596-5.02914-0>
24. Stephens E.C., Jones A.D., Parsons D. Agricultural systems research and global food security in the 21st century: An overview and roadmap for future opportunities. *Agricultural Systems*. 2018. Vol. 163. P. 1–6.
25. Varaksina O.V. (2013). Svitovyi dosvid derzhavnoi polityky prodovolchoho zabezpechennia [World experience of state food policy]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriiia "Ekonomichni nauky"*, no 4(60), pp. 118–124. (in Ukrainian)